

SZARKA JÓZSEF: A NEVELÉSI TAPASZTALAT

Budapest, 1971. Akadémiai Kiadó. 138 oldal

A könyv, melynek kéziratát a szerző akadémiai doktori disszertációként védte meg, pedagógiailag igen jelentős kérdést tesz nevelésfilozófiai jellegű vizsgálat tárgyává: a sokszor emlegetett, de kielégítően mindmáig ki nem fejtett nevelési tapasztalatot. Minthogy a tudomány bizonyos értelemben nem egyéb, mint a tapasztalat általánosítása, magától értetődik a téma fontossága. Különösen a marxista—leninista filozófiai bázison felépülő neveléstudomány szempontjából igen lényeges a tapasztalat fogalmi kifejtése s a vele kapcsolatos összefüggések feltárása, mivel nem akármilyen tapasztalat válik a tudomány továbbfejlődésének bázisává, hanem csakis az olyan jellegű, amely a szocialista nevelési céllal adekvát értelemben megszervezett s e cél érdekében eredményesnek tekinthető nevelési gyakorlatból adódik; a céllal adekvát jellege és eredményessége azok a kritériumok, melyeknél fogva valamely tapasztalat szignifikánsnak, általánosíthatónak, lényeges pedagógiai összefüggést felmutatónak minősíthető.

A nevelési tapasztalat fontos problematikájáról a szerző világosan felépített, jól áttekinthető szerkezetű könyvet írt, melynek három fő fejezete logikusan taglalja az idetartozó kérdéseket. Először a nevelési tapasztalat lényegéről, fogalmáról s az ezzel kapcsolatos részletkérdésekről van szó, a második fejezetben a nevelési tapasztalat főbb rétegeiről és típusairól, végül a harmadik (s egyben legnagyobb) fejezetben a nevelési tapasztalat feltárásának módszertani kérdéseiről. A három fő fejezeten belül a tapasztalat minden lényeges vonását s minden jelentős részletkérdését, valamint az azzal összefüggő pedagógiai problémákat meggyőzően, jól érthetően és magas színvonalon tárgyalja a szerző.

Az első fejezetben — a dolog természeténél fogva — mindenekelőtt arra a kérdésre kapunk választ, mit kell értenünk nevelési tapasztalaton. Kiderül itt, hogy „a tapasztalat fogalma gyakran hétköznapi, sokszor vulgáris értelmezésben szerepel nemcsak a gyakorlati munka során, hanem a pedagógiai irodalomban is. Pedig valóban fontos kérdésről van szó, hiszen a tapasztalat számbavétele és hasznosítása nélkül nem lehetséges a célok és az eredmények összevetése, az elmélet és a gyakorlat konfrontálása, a fejlesztés irányainak biztonságos kijelölése, a lehetőségek reális felmérése sem.” A könyv idevonatkozó differenciált fejtegetései sokat jelentenek abban a tekintetben, hogy a tapasztalatnak ez a hétköznapi, vulgáris értelmezése túlhaladottá válik, hogy pedagógiai közgondolkodásunk ennek a valóban kardinális kérdésnek minden részletét és egész súlyát megfelelően mérlegelje.

A könyv írója nem sajnálja a fáradozást annak érdekében sem, hogy a tapasztalat összefüggésében differenciált elemzésnek vessen alá mindazt, amit idevonatkozóan a pragmatizmus és egzisztencializmus mondott. Ez a tapasztalat fogalmi tisztázása szempontjából különösen méltányolandó tevékenység, minthogy ezek a marxizmustól lényegesen eltérő filozófiai áramlatok is sokat és szívesen beszélnek a tapasztalatról. Az elvi különbségek a könyv fejtegetései nyomán teljesen nyilvánvalóak. Ami ezeknek a fejtegetéseknek a nevelési tapasztalat helyes értelmezése tekintetében vett általános jelentőségén túl is nyilvánvalóvá válik és külön is kiemelendő, az nem kevesebb, minthogy itt mindenekelőtt a pragmatizmussal és Dewey-val kapcsolatban egy önmagában véve is méltányolható marxista analízisről van szó, mely egy kellően differenciált, sematizmustól mentes Dewey-értékelés felé nagy lépést jelent előre. Ugyanígy mindaz, amit az egzisztencialista pedagógiát illetően a szerző elénk tár munkájában, már önmagában véve is fontos tudományos teljesítmény.

Az első fejezet differenciált fejtegetései végül is lehetővé teszik a szerző számára, hogy a nevelési tapasztalat specifikumait a nevelés lényegével összefüggésben keresse. Érdemes idevonatkozóan egy hosszabb idézet segítségével tájékozódni gondolatmenetében. „A nevelési tapasztalat hétköznapi értelmezési köre... rendkívül tág. Ebbe beletartozik az embereknek a nevelésre vonatkozó vagy a neveléssel érintkező mindenféle emléke, vélekedése, meggyőződése, saját gyakorlatból leszűrt következtetése. Ha azt nézzük, hogy a hivatásos nevelők, nemegyszer a pedagógiai kutatók mit értenek pedagógiai, szűkebben nevelési tapasztalat alatt — azt találjuk, hogy

ők is túlságosan tágra értelmezik a nevelési tapasztalat fogalmát. A leggyakrabban felmerülő pontatlanság, hogy olyan statikus tartalmakat minősítenek pedagógiai tapasztalatnak, amelyek pedagógiai, pszichológiai, fiziológiai, szociológiai *ténynek* vagy *jelenségnek* felfoghatók ugyan, de nem minősíthetők nevelési tapasztalatnak. Nem vitatjuk természetesen, hogy a pedagógusnak a növekedésre vonatkozó legkülönfélébb információk és ismeretek sokaságára van szüksége. Ez azonban egy kérdés. Más kérdés, hogy a pedagógiai, pszichológiai, fiziológiai, antropológiai, szociológiai információ önmagában nem tekinthető pedagógiai tapasztalatnak. A pedagógiai, szűkebben a nevelési tapasztalat specifikumait a *nevelés lényegében*, a nevelés lényegével összefüggésben kell keresni. Ez a *lényeg* pedig az *alakítás folyamata*, egy dinamikus, ellentmondások leküzdésén keresztül utat törő tevékenység. *A valóságos nevelési tapasztalat tehát mindig arra a kérdésre ad választ, vagy tartalmaz valamit a válaszból, hogy ha pedagógiai megfontolásból tevékenykedünk — ennek a tevékenységnek végső soron milyen pedagógiai eredménye mutatható ki?*” (18—19. old.). Meggyőződésünk szerint itt a szerzőnek valóban sikerül a tapasztalat pedagógiai specifikumait megragadnia (ez végső soron magának a pedagógia tárgyának a szempontjából is kiemelkedően jelentős), s ehhez az álláspontjához való konzekvens ragaszkodása bőven meghozza a maga eredményeit, amikor később egyes metodológiai felfogásokat kell a maguk helyére tennie.

A könyv második fejezetében a nevelési tapasztalatok rétegeinek és típusainak kifejtését találjuk, s mindaz, amit ezekkel kapcsolatban a szerző elmond, jelentős tudományos teljesítményként értékelhető. Még a rétegek és típusok bemutatása előtt érinti a személyiség kérdését (amellyel már az első fejezetben is foglalkozott), majd egy lényeges megállapítást tesz a nevelési célok és tartalmak összefüggésében: „A nevelési célok és tartalmak a társadalmi formáció változása esetén legdinamikusabban módosuló pedagógiai elemek, de egy társadalmi formáció keretei között viszonylag lassú ütemben átrétegződő tartalmak”. Ez fontos felismerés, melynek eddig mindenekelőtt az első felét fogalmaztuk meg határozottabb formában.

Általában megállapítható, hogy ebben a fejezetben a pedagógiai tapasztalatok típusainak meggyőzően demonstrált és fontos pedagógiai következtetésekig eljutó elemzését kapjuk. A monográfiának ez a része a nevelélméleti kutatások egész sorát mérlegeli, elemzi, tudományos értékének és absztrakciós szintjének megfelelően a maga helyére besorolja. A monográfián belüli konkrét funkcióján túl ez a rész példaszerű abban a tekintetben is, hogyan lehet a már elvégzett és publikált tudományos kutatásokat differenciáltan értékelni, elkerülve az esetenként tapasztalható szubjektív jellegű egyoldalúan pozitív vagy egyoldalúan negatív állásfoglalást.

A monográfia harmadik s egyben legterjedelmesebb fejezetében a nevelési tapasztalatok feltárásának módszertani kérdéseivel foglalkozik a szerző. Indokoltan tűnhet itt az olvasó szemébe mindenekelőtt az a megdölgödtató mondanivaló, melyet a könyv írója az utóbbi évek legáltalánosabban használt kutatási módszerével, a felméréssel kapcsolatban tár a tudományos közvélemény elé. Fejtegetései alapján teljesen nyilvánvaló — ellentétben a pedagógiai közvéleményben élő bizonyos illúziókkal —, hogy a felmérés általában adatokra és nem a nevelési jelenségek lényegére vonatkozik. „Olyan felmérésekről, amelyek a nevelés lényegére, tehát egy *alakító hatásfolyamatra* vonatkoznak, nemigen tudunk.” (90. old.) A szerző ezzel kapcsolatos következtései igen jelentősek olyan időszakban, melyben a felmérések nagyon is elburjánzának s a velük kapcsolatos hiedelmek esetenként valóban a naivság határát súrolják. Természetesen nem lehetünk egyoldalúak a felmérésekkel szemben, mert valóban úgy van, hogy adataink „valamit mindig mondanak . . . de rendszerint nem mondanak annyit, mint amennyit a hiszékeny vagy türelmetlen, a komplexebb analízisre nem vállalkozó kutató kiolvas ezekből az adatokból” (93. old.) Mindenesetre figyelemre méltónak tartom a szerzőnek azt a gondolatát, hogy ezt a teendőt egyre jobban át kellene engedni a pszichológusoknak és a szociológusoknak, s a pedagógusoknak ott kellene kezdeniök, ahol az előbbiek abbahagyták. Ez nem kevesebb, mint a pedagógia valódi tárgyával adekvát kutatási igény érvényesítése az adott metodika viszonylatában.

Ugyancsak különlegesen kiemelendőnek tartom e harmadik fejezetben azokat a differenciált fejtegetéseket, melyeket a megfigyelés és a nevelési kísérlet összefüggésében bocsát rendelkezésünkre a szerző. Mindenekelőtt nagyon is időszertűnek tartom mindazt, amit a megfigyelésre vonatkozóan elmond (a 96. s a következő lapokon). Némi túlzással azt mondhatnám, hogy a szerzőnek sikerült a megfigyelést rehabilitálnia, amire ennek a módszernek az utóbbi évek idevontatkozó tapasztalatai alapján alighanem szüksége is volt.

Nem kevésbé figyelemre méltók azok az elemzések sem, amiket a szerző a nevelési kísérlethez kapcsolatosan megfogalmaz. Ezzel összefüggésben a mennyiségi és minőségi elemzés problematikájáról is meggyőző és korszerű fejtegetéseket olvashatunk. Ezek a fejtegetések elmennek egészen azokig a határokig, melyeken a kibernetika pedagógiai felhasználásának, a pedagógiai modellalkotásnak, a matematikai statisztikai módszereknek olyan körvonalai pillanthatók meg, melyekről a par excellence nevelési kérdések viszonylatában egyelőre inkább csak jelzészertűen tudunk beszélni, semmint a köznapi felhasználhatóság konkréttségével. Mindenesetre a szerző világosan kifejti a fejlődésnek meggyőződése szerinti főbb irányait, távlatait, s rokonszenves ösztintéssel

elmondja a felfogása szerinti reális lehetőségeket, illetve a lehetőségek realitásait. A magam részéről a szerzővel ezekben a fő kérdésekben egyetértek; idevonatkozó elemzéseit is egy felelősségtudattól áthatott kutató lelkiismeretbeli állásfoglalásainak érzem.

A jelentős kérdések és összefüggések sorából hadd emeljek ki legalább még egyet, mely különlegesen fontosként emelkedik ki számomra a monográfia fejtegetéseiből: ez a társadalmi törvények — beleértve a pedagógiai törvények — problematikája. A szerző bátran és — véleményem szerint reálisan — közelít ehhez a fontos kérdéshez, amelynek nevelésfilozófiai vonatkozásai és elágazódásai — amint ismeretes — egyelőre kevésbé feltártak. A kérdéssel való foglalkozás nemcsak a szerző vállalkozó kedvét mutatja, hanem azt a tudományos attitűdjét is szemlélteti, hogy a „nehéz” kérdéseket nem megkerülni, hanem megoldani törekszik.

Természetesen szólni lehetne bizonyos problémákról és nyitott kérdésekről is ennek a jelentős monográfiának a kapcsán. Ezt azonban — a szükséges mértékben — már a munka akadémiai vitáján megtettük. A szerző az ott elhangzott észrevételeket, amint könyvének bevezetésében mondja, részben érvényösíteni tudta, másokat pedig ezekből úgy tekintett, mint a további kutatások irányát jelző szakmai megfontolnivalókat. És valóban így kell azokat felfogni; nekünk pedig, akik most olvasókként tarthatjuk a kezünkben e könyvet, főképpen azoknak a pedagógiai felismeréseknek és értékeknek a hasznosításán kell fáradoznunk, amelyeket e monográfia a maga egészében nagyon is meggyőzően reprezentál. Ezeknek az értékeknek a mérlegelése alapján az olvasó — e sorok írójával együtt — nyilvánvalóan arra a végkövetkeztetésre jut, hogy a szerző a kitűzött témában — mely rendkívül időszerű, elméleti és gyakorlati szempontból egyaránt igen jelentős — számottevő új tudományos eredményt ért el. Ez mind a nevelési tapasztalat fogalmi analizésében, mind a tapasztalat rétegeinek és típusainak a tudományos irodalomban ilyen formában eddig nem ismert feltárásában, mind pedig a kutatási módszereknek differenciált kifejtésében megmutatkozik. Mindezeknek alapján a monográfia a maga egészében pedagógiai kutatásunk jelentős új produktumának minősíthető;

NAGY SÁNDOR

ÁGOSTON GYÖRGY, NAGY JÓZSEF, OROSZ SÁNDOR: MÉRÉSES MÓDSZEREK A PEDAGÓGIÁBAN

„Eredménymérés az iskolában”

Budapest, 1971. Tankönyvkiadó. 371 oldal

„Egy tudomány, amely kutatási módszereinek sajátosságairól, előnyeiről, hibáiról, tökéletesítéséről, határainról és különösen ismeretelméleti alapjairól csak hiányosan vagy egyáltalán nem tájékozódik, alig érdemli meg ezt a nevet...” írta LAY 1903-ban. Véleménye akár a kutatási módszerekkel való intenzívebb foglalkozás nyitányaként is tekinthető a pedagógia történetében. A kutatómódszertan kidolgozásának tudománytörténeti feltételei azonban csak az utóbbi három-négy évtizedben értek meg, a pedagógia immánens fejlődésének, a társtudományok és határ-tudományok haladásának s a köztük levő szoros kapcsolatnak eredményeként.

A pedagógia metodológiai, módszertani problémáinak előtérbe kerülését az a könnyen bizonyítható tény is jelzi, hogy a kutatómódszertani kiadványok, a metodikailag megalapozott tanulmányok száma az utóbbi időben világszerte — hazánkban is — ugrásszerűen megnövekedett.

ÁGOSTON GYÖRGY, NAGY JÓZSEF és OROSZ SÁNDOR könyve az *első magyar nyelvű összefoglaló mű* a mérés szerepéről, lehetőségeiről, megvalósítási módjairól a pedagógiai kutatásban. Megjelenését nagy várakozás előzte meg, hiszen talán nem túlzás azt állítani, hogy a kutatók, a kutatásba bekapcsolódni kívánó gyakorló pedagógusok jelentős hányada szükségét érzi e területen az alapos, megbízható eligazításnak. S a szerzők éppen ezt tekintik céljuknak.

Tekintettel arra, hogy a könyvben következetesen érvényesül a tanítani akarás szándéka, ismertetése hadd történjék a „tanuló” helyzetéből, jelezve a mű feldolgozása közben adódó legfontosabb tanulságokat, esetleges kételyeket, s azokat a homályos pontokat, amelyek még a tanulási folyamat végére sem tűntek el.

Az I. fejezet tárgya a *mérés helyének, szerepének bemutatása a pedagógiai kutatásban*. Ezenkívül itt kerül sor annak pontos megfogalmazására is, hogy e kérdés-komplexumból a szerzők konkrétan az eredménymérés problematikájával kívánnak foglalkozni.

E viszonylag rövid fejezet tartalmában is, megfogalmazásában is alkalmas arra, hogy olvasása közben belehelyezkedjünk a mű egészét jellemző szemléletmódba, s kezdjük megszokni, megérteni nyelvezetét. Ezt a folyamatot gyorsítja néhány szakkifejezés tartalmának pontos meg-